

*Makalenin Türü: Araştırma Makalesi / Research Article

*Geliş Tarihi / First Received: 07.03.2022

*Kabul Tarihi / Accepted: 01.05.2022

*Atıf Bilgisi: Koşar, E. (2022). "Haydar Ergülen'in Üzgün Kediler Gazelleri. Hars Akademi", 5 (1), 17-24.

*Citation: Koşar, E. (2022). "Haydar Ergülen's Sad Cats Ghazals". Hars Akademi, 5 (1), 17-24.

HAYDAR ERGÜLEN'İN ÜZGÜN KEDİLER GAZELLERİ

*Emel KOŞAR**

Öz

Türk şiir geleneğinden izler taşıyan eserleriyle genç şairlere ilham kaynağı olan Haydar Ergülen'in şiir anlayışını "nar" ("Bir" in içindeki çokluk ve çokluğun içindeki birliktir. Çok kültürlülüğün, çoksesliliğin, çok renkliliğin ve ateşin bereketidir.) özetler.

Birçok kitabında gazellere yer veren Haydar Ergülen, şiirini geleneksel unsurlarla zenginleştirerek kurar. Haydar Ergülen'in *Üzgün Kediler Gazeli* adlı kitabındaki Gazeller bölümünde yer alan şiirler biçim ve içerik olarak gazel türünün özelliklerini taşımaktadır. Divân şiirinin sesini bugüne taşıyan Ergülen, gazellerinde geleneği modernleştirerek yeniden yorumlar.

Haydar Ergülen'in kedilere ithaf ettiği ve 2008'de Metin Altıok Şiir Ödülü'ne uygun görülen *Üzgün Kediler Gazeli*'nde 1992-2007 yılları arasında kaleme aldığı şiirler yer almaktadır. Nefeslerle başlayan kitap gazellerle devam eder ve serbest nazımdaki şiirlerle sona erer.

Anahtar Kelimeler: Gazel, gelenek, şiir, kedi, keder

HAYDAR ERGULEN'S SAD CATS GHAZALS

Abstract

"Pomegranate" (It is the multiplicity in the "One" and the unity in the multitude. It is the abundance of multiculturalism, polyphony, polychrome and fire.) summarizes Haydar Ergülen's understanding of poetry, which is a source of inspiration for young poets with his works bearing traces of the Turkish poetry tradition. Haydar Ergülen, who includes ghazals in many of his books, builds his poetry by enriching it with traditional elements. The poems in the Ghazals section of Haydar Ergülen's book, *Üzgün Kediler Gazeli* (Sad Cats Ghazal), have the characteristics of the ghazal type in terms of form and content. Carrying the sound of Divan poetry to the present, Ergülen reinterprets the tradition by modernizing it in his ghazals.

In *Üzgün Kediler Gazeli* (Sad Cats Ghazal), which Haydar Ergülen dedicated to cats and was awarded the Metin Altıok Poetry Award in 2008, there are poems he wrote between 1992-2007. The book that starts with breaths continues with ghazals and ends with poems in free verse.

Keywords: Ghazal, tradition, poetry, cat, grie

* Doç. Dr. Emel Koşar. kosaremel@gmail.com ORCID: 0000-0003-3178-5771

Giriş

Divân şiirinin en yaygın nazım şekillerinden biri olan gazel, kadınlara söylenen aşk dolu güzel söz anlamındadır. Genellikle aşk, güzellik ve içki konulu olan lirik gazellerin beyit sayısı beş ile on iki arasında değişir. Gazelin ilk beyti kendi içinde kafiyelidir. Sonraki beyitlerin ilk dizeleri serbesttir, ikinci dizeler ise ilk beyitle kafiyelidir. Fuzûlî'nin “*Gazel bildirir şâirin kudretin/Gazel arttırır nâzımın şöhretin*” beyti gazelin şairler için önemini yansıtır (Pala 1999: 150-151). Müzikte ise bir kişinin çeşitli makamlarda gezinerek sesle yaptığı doğaçlama gazel olarak adlandırılır.

Üzgün Kediler Gazeli'nde (Ergülen 2012) yer alan gazeller, divân edebiyatındaki gazelleri ve makamlarla söylenen şarkıları (gazelleri) anımsatan bir üslupla sevgiliyle dertleşircesine kaleme alınmıştır. Haydar Ergülen *Üzgün Kediler Gazeli*'nde gazelin formunu yeniden yorumlayarak divân şiirinin sesini çağdaş şiirin sesiyle bütünleştirir. Mısra içi ses uyumu ve mısralar arasındaki ses uyumu Ergülen'in kendine has gazellerini zenginleştirir.

Üzgün Kediler Gazelleri

Haydar Ergülen *Üzgün Kediler Gazeli*'nde önce Nefesler'le Tekke şiirinden örnekler sunar. Sonra Gazeller'le divân şiiri nazım şekillerini kullanan şair modern şiirleriyle kitabına son noktayı koyar. *Üzgün Kediler Gazeli*'nde geçmişi bugüne taşıyan gazelleri yeniden söyleyen/yorumlayan Haydar Ergülen'in şiir bilgisinden ziyade yeteneği ön plâna çıkar. Her türde şiir yazabileceğini kanıtlayan şairin geçmiş şiir birikiminden faydalanırken orijinalliğini koruduğu ve kendisine has sesi daima sürdürdüğü görülür.

Üzgün Kediler Gazeli'ndeki yirmi gazelin yer aldığı Gazeller bölümü Haydar Ergülen'in divân şiirine bakışını ve geleneği nasıl yorumladığını gösterir. Bir gazelin başka bir gazele yaslandığı/bağlandığı, şiirlerin bütünleştiği *Üzgün Kediler Gazeli* şairin birikimini yansıtan şiir örnekleriyle dikkati çeker.

Üzgün Kediler Gazeli'nde yer alan “Oyunlar Gazeli, Camlar Gazeli, Sırlar Gazeli, Avcılar Gazeli, Çöller Gazeli, Efendiler Gazeli, Vedalar Gazeli, Senler Gazeli, Şikâyetler Gazeli, Esmeler Gazeli, İdiller Gazeli, İyilikler Gazeli, Avlular Gazeli, Ağaçlar Gazeli, Ayrılıklar Gazeli, Avunmalar Gazeli, İki Çocuklar Gazeli, Gölgeler Gazeli, Üzgün Kediler Gazeli, Yetimler Gazeli” çoğul sözcüklerle/unsurlarla divân şiirinin sesini çoğaltan şiirlerdir.

“*Şiir ya da daha genel olarak melodi, kendini tekrar ettiği için sürer*” (Bachelard 2021: 130). Melodideki/şiiirdeki süreklilik, seslerin uyumu, titreşimi/dalgalanması ve imgelerle birlikteliği lirik bir bütünlük sağlar. Şairin duygu yoğunluğunu okura aktarmaktaki başarısı şiirin teknik açıdan sağlamlığını gösterir. Divân şiirinin (özellikle gazellerin) yankısının duyulduğu şiirlerde, Ergülen'in müzikalite oluşturma çabası/başarısı da göze çarpar.

“Oyunlar Gazeli”nde, asrî zamandaki aşk oyunu Pir Sultan Abdal'a, Hâfız-ı Şîrâzî'ye “Hâfız” mahlâsıyla da yazan Haydar Ergülen'e ve şiirin hâfızasına (şiirin geçmiş birikimi)

gönderme yapılarak sözcük oyunları kurular. Gam bahçesindeki oyun, şairin divân şiirinin gamlı atmosferindeki sözcük oyunlarına bugünün dertleriyle katılmasıdır. “Hâlâ yokluğu süren” şairin oyun/şiir kurmaktaki başarısı tasavvuftan ustalıklı faydalanmasından kaynaklanmaktadır. Gam bahçesinde yeşeren şiirler, geçmişin ve bugünün rüzgârlarıyla beslenir/şekillenir:

“oyun aşta kurulmuştur hâfiz, beni sevsene! dedi

sevdim, iki mememizden biriydi ancak, biri nerdeydi?” (Ergülen 2012: 21)

Haydar Ergülen’in “Oyunlar Gazeli”; divân şiirinin ruhunu yansıtan/yaşatan bir şiirdir. “Oyunlar Gazeli”nin sonunda şairin kendi şiirini “kötü gazelim” (Ergülen 2012: 21) diye nitelendirmesi özgüvenini gösterir. Bu tavır, divân şairlerinin kendilerini övdükleri ve verdikleri şiirleri de anımsatır:

“ruhunuzun üstüne çekin ki, dinlensin, şu kötü gazelimi” (Ergülen 2012: 21)

Cenk Koyuncu’ya ithaf edilen “Camlar Gazeli”nde yer alan mektupla cam/can kırıklarının kimsesizliği ve kırılabilirliği vurgulanır. Gazelle mektup türünün birlikteliği şiir öznesinin ve genç yaşta vefat eden şair Cenk Koyuncu’nun kederini/yalnızlığını çoğaltır:

“mektup

kaçak isen yanımdasın, yolcu isen karşımda,

hangi seyyah bir göçü içinden dolaşmıştır

fakat çocuk çok üzgündür, çöl kimsesiz kalmıştır” (Ergülen 2012: 22)

“Şiirin malzemesi sözcüklerdir” (Borges 2020: 88). “Sırlar Gazeli”, “aşk, dünya, han, ayna” gibi tasavvufî göndermeleri güçlü sözcükler üzerine kuruludur. Şiir öznesi, dört kapıdan (Anâsır-ı erbaa “dört unsur”: Su, ateş, toprak, hava) baktığı aynanın yansımına (dünya hayatı) aldanmak istemez. Söz konusu gazelde, “sır, yüz” gibi çok anlamlı sözcüklerin kullanımıyla divân şiirindeki gibi katmanlı yapı ve derinlik sağlanır:

“dört kapıda bulut olup aynaya kandım

sır tutmayan ayna yüz karasıdır

baksaydım, kırılırdım, düşer yanardım” (Ergülen 2012: 23)

“Çöllere Gazeli”nde çölün siyah gözlü kadınına seslenen şiir öznesi, mekân-zaman ilişkisi bağlamında, arama bulma arzusuyla çölü hayal ve rüyayla bütünleştirerek zıtlıkların

(uzaklık×yakınlık, varlık×yokluk, şehir×çöl) birbirlerini tamamladığını vurgular. Çölleşen (yalnızlaşan, hayata yabancılaşan) ve her şeyi çölle ölçen şiir öznesi hiçliğe/yokluğa varır:

“başkasında düştüğün şehri gör, çölümü ver

yabancıda düştüğün rüyayı gör, çölümü ver

vaktinde hiç oldum ben, yokluğum bana yeter” (Ergülen 2012: 25)

“Efendiler Gazeli”nde divân şiirindeki söyleyişi andıran bir edayla seslenen sevgilinin aydınlığı Zühre yıldızıyla/feleğiyle (Zühre [Nâhid, Çobanyıldızı, Venüs] yıldızının tesirinde doğan kişiler zarif, güzel, zevkli, zeki ve sanatkârdırlar. Gökyüzündeki üçüncü felek Zühre’nindir. Yunan mitolojisinde ise müzik ve aşk Tanrıçası Afrodit [Venüs], gündüzle gökyüzünün kızıdır) (Pala 1999: 427) anlatılır:

“fener dahi sönünce sizin yıldızınız zühre

gördük efendim” (Ergülen 2012: 26)

“Vedalar Gazeli”nde de Ece Ayhan’ın “Zambaklı Padişah” şiirindeki gibi “fakir derviş” ifadesiyle yokluk ve yoksulluk övülerek âdetâ hayata veda edilir. Şiirin “yok”u var eden gücü vurgulanır:

“‘bense fakir derviş’ gibi bilindik yoksulluğa

ten hırkadan uçtuysa, bu şiir bir yokluktu

kimse gelmedi yokluğa, elimizde şu gazel

bu kadar çok mu kaldık, bizde kimler kayboldu” (Ergülen 2012: 27)

“Senler Gazeli”nde şiire/gazele yoğunlaşılır ve tekrarlanan “sen”lerle sağlanan müzikaliteyi Haydar Ergülen’in diğer şiirlerinde yer alan “zarf, mektup, çöl, heves, çocuk, ev” gibi sözcükler güçlendirir. Şiirde seslenen kişi, anne-çocuk ilişkisi doğrultusunda gazelle özdeşleştirilir:

“bana bir anne doğur, sen güzelsin

bir heves çocuğum ol, ev üzülmesin

bana bir şiir söyle, sen gazelsin” (Ergülen 2012: 28)

“Şikâyetler Gazeli”nde ise şikâyetçi bir tavırla balkonun simgelediği ölüm teması çerçevesinde şiirin gücü vurgulanır. Yalnızlık, iletişimsizlik, yoksulluk ve çaresizlik gibi olumsuzluklar şiirin/gazelin olmazsa olmazlarıdır. Çünkü şiir, hayattan beslenir ve şiir, hayatın sözcüklere yansımadır:

*“hepimizin yerine balkondan düşeni hatırla
şiiir bazen öyle de çarpabilir hayata*

ne gam gazel olmuş olmamış, şikâyet sayılsın da!” (Ergülen 2012: 29)

“Esmeler Gazeli”nde isimler hazinesinin kapısını açanın ya şair ya da velî ve hazinenin anahtarının şiiir kızı olduğu söylenir. Coğrafyaya ve kültüre göre değişen kadın isimleriyle kişilerin kaderlerinin şekillendiği ifade edilir. İsimlerdeki harflerin sayı değerlerinin toplamından oluşan rakamın kişinin özelliklerini ve geleceğini yansıttığına inanılır. Sözcükler (isimler, sıfatlar, zarflar...), kişinin hayatına yön verir. Söz konusu şiiirde, yeni doğan bebeklerin kulağına isim üfleme/söyleme geleneğine de gönderme yapılır. Lale Andersen’in şarkısı “Lili Marlen” ve Kavafis’in “Kent” adlı şiiirindeki gibi kişinin başka diarlara gitse bile kendisinden ve kaderinden kaçamayacağı ifade edilir:

*“şüphe yok sen de söyleyeceksin ‘Lili Marlen’i, iyi,
Kavafis’in ‘Kent’i gibi peşinden gelecek şiiiri de sev e mi?*

sen şiiirin kızısın, bu gazel için beni bağışla e mi?” (Ergülen 2012: 30)

“İdiller Gazeli”nde şiiir öznesi, sevgilisinin gözlerini parlaklığı ve sıcaklığı bakımından yağmurla özdeşleştirir. Sevgili görkemli bir şehir olan Granada’ya (İspanya’nın Endülüs Bölgesi’nde yer alan, tarihî ve tabî güzellikleriyle tanınan Granada’nın anlamı ve simgesi nardır. Granada’daki kutsal çeşmeler “nar kaynağı” olarak anılır. Elhamra Sarayı ve tepelere rengini veren topraklar kırmızıdır. Granada kırmızı ve dişi bir şehir olarak bilinir.), eylüle, nara ve kırmızıya benzetilir. İdil, içten ve saf aşkın yanı sıra köy ve kır hayatını anlatan şiiirlere verilen isimdir. Aşk, sevgiliyi ve şiiiri çağrıştıran İdil, “dil”i içinde barındırır (Koşar 2020: 25):

*“sen bir şehir olmalısın ya da nar
belki Granada, belki eylül, belki kırmızı*

gövden ruhunun yaz gecesi mi ne

çok idil, çok deniz, çok rüzgâr” (Ergülen 2012: 31)

“İdil’e, 35 şiiir için” ithaf edilen “Avlular Gazeli”nde de divân şiiirindeki gibi sözcük oyunları parça bütün ilişkisi (ev-avlu, hece-sözcük, sözcük-cümle sözcük-şiiir) doğrultusunda şiiirin/sevgilinin (İdil) bir avlu (ev) gibi sığınak olduğu ve aşkı barındırdığı belirtilir:

“ev ne, cümle! Avlu şiirden hece

İ-dil ba-na av-lu ol!” (Ergülen 2012: 33)

Kuş, yükselme simgesidir (Aktulum 2021: 507). “İyilikler Gazeli”nde kuşlar, merhameti simgeler. Aşkın yerini iyilik aldığı ve yağmurun yerini ise kuşlar doldurduğu zaman, kuşlar merhameti taşır. Merhamet, insanı dolayısıyla şiiri yüceltir:

“az kuşlar onlar iyi kuşlar

kanatlarından büyük merhametleri var” (Ergülen 2012: 32)

“Adil’in ağaçlarına” (Adil İzci’nin ağaçlarına) ithaf edilen “Ağaçlar Gazeli”nde ağaçlar birer bilge şeklinde nitelendirilir ve şiir ile ağacın köklerinin tek (aynı) olduğu söylenir: Aşk ve sabır. Ağaçların kayıp dili ise dünyanın gizemini saklar. İnsanların ağaçlardan öğrenmeleri gereken çok şey vardır. Hayatın sırları ağaçlarda gizlidir:

“zeytini dinledim beklemeyi öğrendim, akasyadan gitmeyi,

vuslatı ceviz ağacından, limonun dediği ayrılığı ve aşkı nardan” (Ergülen 2012: 34)

“Avunmalar Gazeli”nde renklere yeni anlamlar yüklenir. Sonsuzluğun simgesi mavi zayıf, huzurun simgesi yeşil geçici, yasın simgesi siyah gülünç, asaletin simgesi bordo ise gönülsüz kederle bağdaştırılır. Rüya ve şiir ise birer avuntudan ibarettir. Şiirdeki dipnot, hayatın en büyük tesellisi olan ve boşluklarını (noktalı yerler) okurun tamamlayacağı şiirin değerini vurgular:

“mavi zayıf, yeşil geçici, siyah gülünç, bordo gönülsüz

kederinden bile teselli yoksa insana (*)

...

buna dünyanın sonu derler efendi sen şiirle avun dur!

(*).....sonu şiirdir düpedüz” (Ergülen 2012: 36)

“Gölgeler Gazeli”nde aşk iklimindeki gölgeler tasvir edilirken “Bu gazeli yerime yazan/sevgili kardeşim Engin Turgut”a diye ithaf edilen “Üzgün Kediler Gazeli”nde kedilerin düşleri şiirleştirilir. Kediler odağında hayata dair pek çok şey (hüzün, yalnızlık, gurbet, hâtralar, kırılmış ve yorgun hevesler, düşler, çocukluk, dostluk, aşk, şiir) tasvir edilirken parça-bütün ilişkisiyle (mektup-zarf) renklere yine yeni anlamlar (mavi: sessizlik) yüklenir. Evlerin kedisiz yetim, sokakların ise kedisiz üvey sayıldığı dünyada zalimliğe karşı küskün kalan kişinin/şiirin üzerine yağın kül sözcükleri onu eskitir. Şiir de insanlar kadar zalimlerden zarar görür. Çünkü şiir, inceliği ve mahcubiyeti kedilerden öğrenen insanın duygularının kâğıda yansımalarıdır:

“Bir zarf gibi yırtılmasın kalbimiz, çıkarın beni mektubun içinden

Kedilerin düşleriyle yıkansın şu yaralı ruhumdaki sessiz mavi” (Ergülen 2012: 39)

...

“Kedi mağrur, şehir zalim, nar küskün, kâğıt paslı, hayat maskara olmuş

Bu yüzden mi şiirin üzerine kül yağdırıyorlar, hızla eskiyor kelimeler” (Ergülen 2012: 40)

Haydar Ergülen’in hayat anlayışını ifade eden “nar” (Koşar 2020: 173) (“Bir”in içindeki çokluk ve çokluğun içindeki birlik. Çokkültürlülüğün, çoksesliliğin, çokrenkliliğin ve ateşin bereketidir.), onun tüm imgelerinin ve anlarının kaynağıdır (Ergülen 2014: 124-125).

“Yetimler Gazeli”nde, “ateş-i nar kardeşim” diye Hrant Dink’e seslenen şiir öznesi etnik kökenlerin değil, kardeşliğin ve yetimliğin insanları birleştirdiğini söyler. Güvercinin simgelediği barış ve kardeşlik duygusu insanlığı zenginleştirir, kişinin vatanı arkadaşıdır. Nar (Çoklukta teklifi sembolize eder.) gibi insanlar da kardeşlikte/yetimlikte buluşurlar:

“kırılmamış bir nar gibi kalbimiz kırık, yetimiz” (Ergülen 2012: 41)

Haydar Ergülen söz konusu şiirlerinin çoğunda yedişer beyitten sonra birer mısra daha ekleyerek gazel formunu geliştirir. Beyitler kendi içlerinde ve şiirin tamamında anlam/ses bütünlüğüne sahiptir. Son mısralar ise vurucu bir edayla şiiri tamamlar.

Sonuç

Sözcükleri güçlü bir şekilde kullanan Haydar Ergülen, *Üzgün Kediler Gazeli* adlı kitabındaki gazelerde çok anlamlılığa ulaşır. Haydar Ergülen’in gazellerindeki ses bir bütünlüğü yansıtır. Sesin meydana getirdiği görüntü (harf) veya görüntünün (harflerin) meydana getirdiği ses, sözün müziğe evrildiği noktada tamamlanan şiirlere dönüşür. Ses/imeg avcısı şairin dil yolculuğunda müziğe yaslanan tavrı dikkati çeker.

Gazellerin herhangi bir kalıba sığmayan edası, müzikaliteyle birlikte okura yeni pencereler açar ve kendi nehirlerinde akan şiirler güçlerini gelenekten alır. Zaman zaman çehresi değişen şiirlerde, şairin kuşatıcı tavrı/dili; sözcüklerin tarihiyle/dansıyla/ritmiyle, ses geçişleriyle ve bütünleşmeleriyle sağlanır. Şairin rotasını belirleyen gazel, onun imgeleme gücü ve sözcüklerin kâğıttaki duygusal izleri doğrultusunda şekillenir.

Haydar Ergülen, geleneğin özünü şiirlerinde yeni biçimlerle aktarırken imge ve imajlarında eskiyi yeniden yorumlar. Geleneksel öğeleri içselleştirerek ve yenileyerek sözcüklerin uyumuyla (ses ve anlam açısından) âhengi sağlar. Acının estetiğini okura gazellerinde gösterir. Şairin sözcükleri kullanım şekli onun geçmişle gelecek arasında köprü kurmasını sağlar. Haydar Ergülen’in şiirlerinde yalnızlığı büyüten dil, kedere evrilirken gazelin anlatım olanaklarını, kültürel değişimi ve şiir kurma şeklini yansıtır.

Kaynakça

- Aktulum, Kubilay (2021). *İmgelem Çözümlemesine Giriş*. İstanbul: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Bachelard, Gaston (2021). *Sürenin Diyalektiği*, (Çev. Emine Sarıkartal). Ankara: Fol Kitap.
- Borges, Jorge Luis (2020). “Düşünce ve Şiir”. *Şu Şiir İşçiliği-Charles Eliot Norton Konferansları 1967-1968*, (Çev. Mukadder Erkan). İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Ergülen, Haydar (2012). *Üzgün Kediler Gazeli*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Ergülen, Haydar (2014). *Şiirdir, Geçer*. İstanbul: Mühür Yayınları.
- Koşar, Emel (2020). “Haydar Ergülen’in Şiiri: ‘Beni Aşka Terkettiğin İçin Seviyorum Seni’”. *Şiirin Nabzı-Modern Türk Şiiri Üzerine Yazılar*. İstanbul: Kesit Yayınları. s. 172-175.
- Koşar, Emel (2020). *Gülüşen Harfler-Haydar Ergülen Şiiri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Koşar, Emel; Yılmaz, Okan (Ed.) (2017). *Periler Aşka Uçar-Haydar Ergülen Kitabı*. İstanbul: Artshop Yayınları.
- Pala, İskender (1999). “Gazel”. *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat. s. 150-151.
- Pala, İskender (1999). “Zühre”. *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, s. 427.